

MELLANÖSTERN

Ett onödigt krig

Av Franz T Cohn

Sett i backspegeln var sexdagarskriget 1967 något araberna hade kunnat besparat sig. Idag säger de sig vilja återställa förhållandena från tiden före detta krig, det vill säga en återgång till 1967 års "gränser". Då skulle det kunna bli fred, menar de.

I MAJ 1967 befann sig Israel inom de vapenstilleståndsgränser som etablerats efter 1948 års krig då fem arabiska arméer och friskaror hade misslyckats att eliminera den unga staten.

Sedan 1956 behärskade Egypten ett demilitariserat Sinai och administrerade Gazaremsan. Syrien hade befästningar på Golanhöjderna och tittade ner över norra Israel. Jordanien hade annekterat hela Västbanken och behärskade östra Jerusalem med den gamla staden, men det räckte inte.

Den genomgående arabiska, offentligt proklamerade målsättningen var att Israel skulle utplånas. I Nassers eftersträvade panarabiska rike fanns ingen plats för en judisk stat, än mindre var den önskvärd. Den militanta panarabismen har idag avlösts av en lika virulent panislamism, men målet har förblivit detsamma. Detta glöms ofta bort i dagens debatt, där man okritiskt upprepar det palestinska mantrat att det skulle bli fred om bara Israel drog sig tillbaka till de vapenstillsåndsgränser som rådde före juni 1967, det vill säga lämnade de "ockuperade" områdena.

Det har publicerats många böcker om sexdagarskriget 1967, de flesta skrivna av journalister och politiker ganska snart efteråt. Den israeliske historikern Michael B. Oren har först nu kommit ut med sin skildring

Six Days of War – June 1967 and the Making of the Modern Middle East. Orens bok skiljer sig från tidigare redogörelser genom att han kunnat gå in i regeringsarkiv när hemligstämpeln lyfts efter 30 år. Dessutom har han intervjuat flera av huvudaktörerna från den tiden, i USA, Israel, Sovjetunionen, Egypten och inte minst i FN.

Vad var det egentligen som fick Egyptens president Nasser att utlösa kriget? En av flera samverkande faktorer, var säkerligen revanschlystnad efter de förlorade krigen 1948 och 1956. En annan var en gränslös över-skattning av den egna krigsmaktens förmåga. Denna hade genomgått en ofantlig upprustning med modern rysk krigsmateriel som Sovjetunionens ledare Kosygin hade bestått med på kredit för att vinna vänner och inflytande i Mellanöstern. Den tredje faktorn var nog en ödesdiger underskattning av den israeliska värnpliktsarméns försvarsvilja och officerarnas militära duglighet. Nasser eldades på av sin fältmarskalk och gode vän Abd al-Hakim Amer som sedan, när det kom till kritan, visade sig sakna förmågan att organisera sina trupper och föra ett modernt krig.

MISSFÖRSTÅND

Det som gör boken andlöst spännande, trots att vi har facit i hand, är skildringen av det pokerspel byggt

på avancerade gissningar som alla inblandade ägnade sig åt i brist på adekvat och korrekt information. Idag hade satellitbilder kunnat förebygga en del allvarliga missförstånd och avslöja den desinformation som förekom. Sådan praktiserades av sovjetiska diplomater och politiker i oklart syfte och blev i förlängningen faktiskt ödesdiger för arabstaterna. Till den för Israel lyckosamma utgången av kriget bidrog även ett informationsglapp inom den egyptiska ledningen och krigsmakten och mellan Egypten, Syrien och Jordanien. Inkompetensen inom den egyptiska officerskåren tycks ha varit skriande och innebar att Israel snabbt fick övertaget när väl kriget hade börjat.

Krisen som ledde till kriget kom ingalunda plötsligt. De föregående åren var fyllda med allvarliga incidenter och terror vid Israels gränser i norr, väster och öster. PLOs olika grupper utförde sabotageaktioner. Israel svarade med ibland misslyckade attacker mot misstänkta terroristcentra i Jordanien. Syrien besköt israeliska samhällen i Galiléen upp-

"Inkompetensen inom den egyptiska officerskåren tycks ha varit skriande."

ifrån Golanhöjderna. Traktorer som plöjde fälten i den demilitariserade zonen nedanför, vilket tilläts i vapenstilleståndsavtalen från 1949, utsattes för prickskytte. Israel svarade med flyganfall och vid ett tillfälle utspann sig luftstrider där många syriska plan blev nedskjutna. Trots provokationerna höll Israel en låg profil med endast mindre truppstyrkor i norr.

Sovjetunionen gjorde dock gällande att Israel planerade ett anfall mot Syrien. Israels dementier hjälpte inte och Syrien krävde att Nasser skulle mobilisera i söder. Här

De mörka ytorna är områden som Israel intog på sex dagar fram till 11 juni 1967.

bidrog den israeliska ledningen ofrivilligt till att misstankarna om en förestående offensiv mot Syrien vann i trovärdighet. Det var när Israel planerade sin årliga militärparad med anledning av självständighetsdagen Jom Hatsmaot. I april 1967 skulle den gå av stapeln i västra judiska Jerusalem, men för att inte beskyllas för att ha krigiska avsikter lämnade israelerna stridsvagnar och annan tung materiel kvar i kasernerna. Paraden visade endast upp infanteri och jeepar med lätta vapen. Prompt spred en sovjetisk diplomat ryktet att de tunga förbanden inte deltog i paraden för

att de hade grupperats mot den syriska gränsen. Han lät sig inte övertalas att åka upp dit för att övertygas om motsatsen.

Även högre upp i Sovjets ledning ville man göra gällande att Israel planerade en attack mot Syrien. I brist på annan information svalde Nasser dessa påståenden och för att avlasta det påstådda trycket på Syrien vidtog han åtgärder som innebar verklig eskalering. Till att börja med stängde han Tiransundet för israelisk sjöfart till och från Eilat. Därmed skar han av Israels handelsförbindelser och oljeimport österifrån. Suezkanalen hade han stängt redan

tidigare för transporter till och från Israel.

Enligt internationell rätt var detta en krigshandling, vilket Nasser var fullt medveten om. USA kommer nu in i bilden för att försöka hindra en vidare upptrappning. Turerna i förhandlingar med Washington och diskussionerna inom den israeliska ledningen skildras ingående av Oren. Jo, stängningen av Tiransundet var en krigshandling, men kunde man inte ändå försöka finna en fredlig lösning? Menade Nasser verkligen allvar och kunde man inte först testa detta genom att sända en konvoj genom sundet upp mot Eilat för att se om den skulle bli beskjuten?

Detta av president Johnson föreslagna genombrytningsförsök kom av sig efter långa förhandlingar. Inget annat land var redo att riskera försöket, trots att Israel hade ett fartyg i beredskap som eventuellt kunde offras i Tiransundet.

FN GER SIG AV

Spänningen stiger ytterligare när Nasser den 14 maj 1967 börjar flytta stora styrkor över kanalen genom Sinai mot den gamla vapenstillståndslinjen. Denna bevakas av FN-trupper som förlagts i posteringar från Röda havet upp till Medelhavet och runt Gaza. Det skedde efter Sinaikriget 1956 som ett villkor för att Israel då skulle dra sig tillbaka. När så Nasser begär att FN-trupperna skall ge sig av, viker sig FNs svage generalsekreterare U Thant utan att föra saken till generalförsamlingen eller säkerhetsrådet. De egyptiska trupperna når fram innan FN-soldaterna ens hunnit ge sig av.

Israelerna väntade under andra hälften av maj ett förödande anfall från Egypten, Syrien och Jordanien på tre fronter och mot sina städer. Även irakiska trupper hade förts fram och stod beredda i Jordanien. Man visste att Nasser inte var främmande för att använda giftgas. Det

hade använts av Egypten under dess militära inblandning i inbördeskriget i Jemen 1962. I största hast köpte Israel gasmasker från länder som var villiga att leverera – alla var det inte – skyddsrum ställdes i ordning och tusentals gravar förbereddes för de många dödsoffer som befarades. Vintern 2002–2003, liksom under Gulfkriget 1991, upplever Israel på nytt detta hot, men nu från Irak.

Oren, som intervjuat egyptiska befälhavare från sexdagarskriget, visar att de egyptiska trupperna kastades fram genom Sinai utan ordentlig planering. Truppernas förbindelser med högkvarteret i Kairo, samt mellan detta och regeringen, var synnerligen bristfälliga. Nasser stod för den offentliga krigsretoriken, men det tycks ha varit hans vän, fältmarskalken Amer, som i själva verket var den pådrivande kraften. Israel mobiliserade i mitten av maj när den egyptiska uppmarschen började framstå som mer än en manöver. Under tiden hade Syrien intensifierat sin artilleribeskjutning av byarna i Galiléen. De jordanska styrkorna hade ställts under en egyptisk generals befäl.

Allt detta hände medan egyptiska diplomater reste i skytteltrafik till Moskva för att försäkra sig om sovjetiskt stöd i händelse av en av USA understödd israelisk attack och Israels regering försökte utverka amerikanskt stöd för att hålla Sovjet borta om Egypten skulle anfälla. President Johnson hade händerna fulla med kriget i Vietnam och ville inte riskera någon konfrontation med Sovjet. Det minsta Israel krävde av USA var att man åtminstone inte skulle fördöma en israelisk aktion i fall en sådan blev nödvändig för att rädda landet från undergång.

Författaren förmedlar den oerhörda nervpress som premiär- och försvarsminister Levi Eshkol, regeringen och militärledningen utsattes för. Eshkol ville till varje pris undvika att reta amerikanerna. Den

israeliska befolkningen blev alltmer modfärd av den arabiska uppmarschen, ända tills Moshe Dayan slutligen och efter mycket politiskt manövrerande utsågs till försvarsminister. Med Dayan vid försvarsrodret återkom en viss optimism hos gemene man. Dayan sade efteråt att han, om han haft ansvaret, inte skulle ha väntat ut alla diplomatiska manövrer utan omedelbart efter stängningen av Tiransundet gått in för att häva blockaden. Detta skulle Israel utan vidare haft folkrättsligt stöd för.

OPERATION GRYNING

Under tiden hade Amer gett klar-tecken för en stor överraskningsattack mot Israel, Operation Gryning (Operation Dawn på engelska, al-Fajr på arabiska). I gryningen den 27 maj satt de egyptiska piloterna redan startklara i sina moderna ryska bomb- och attackplan när Nasser blåste av det hela. Det hade kommit signaler via Moskva som i Kairo tolkades så att Israel visste om offensiven som därför mist sitt viktiga överraskningsmoment.

Nio dagar senare, den 5 juni, lyckades det israeliska flygvapnet genom ett överraskningsanfall i gryningen slå ut först det egyptiska och något senare det syriska och jordanska flygvapnet, vilket i praktiken avgjorde kriget. Dayan gjorde en korrekt taktisk bedömning genom att på marken ge den södra fronten företräde över den norra syriska fronten. De israeliska samhällena i norr fick ta stryk och många jämnades med marken av det syriska artilleriet. Armén fick först göra jobbet klart mot egypterna. Under tiden började Jordanien beskjuta Tel Avivs förstäder och inledde operationer mot västra Jerusalem. Genom att israelerna efter tre dagar praktiskt taget hade nått sina mål i Sinai och stod vid Suezkanalen, kunde trupper flyttas över till Jerusalem. Syris-

ka fronten stod sist i tur och den syriska armén besegrades den sjätte dagen.

Detta rekordkorta krigsförlopp har skildrats i många böcker och här kan inte Oren bidra med allt för mycket nytt. Kvällen den 11 juni stod Israel helt oplanerat där med kontrollen över stora landområden till följd av de arabiska arméernas sammanbrott och flykt. Det väcktes i Israel en seriös förhoppning att man nu skulle kunna byta land mot en genuin fred. Detta hopp krossades dock genom Khartoum-resolutionen i slutet av augusti 1967: Nej till erkännande av Israel, Nej till fred, Nej till förhandlingar. Följderna av Khartoum lever vi med ännu idag. Det ledde till ännu ett revanschkrig

”De forna stridsområdena vid Sinais kuster har av Egypten förvandlats till attraktiva turistparadis.”

mot Israel hösten 1973 och först flera år senare kunde det slutas fred mellan Israel å ena sida och Egypten respektive Jordanien å den andra. Egypten och Jordanien insåg att det blev för dyrt att föra krig. De forna stridsområdena vid Sinais kuster har av Egypten förvandlats till attraktiva turistparadis. Jordanien har glädje av sina antika sevärdheter och ett industriellt samarbete med Israel. Nassers krig i juni 1967 krävde många offer och som de flesta andra krig var det ett onödigt krig.

Franz T Cohn

(franz.cohn@telia.com) har varit chefredaktör för tidskriften Menorah.

BOKFAKTA

Författare: Michael B. Oren

Titel: Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East

Förlag: Oxford University Press 2002